

Lyttetrening i skolen

Barnetrinn

Innhold

Innledning	3
Hva er å lytte	3
Hvorfor lyttetrening	4
Lyttetrening i praksis	4
Hyppighet	5
Rammer for lyttetrening	5
Oppgavetyper	5
Eksempel på innhold i en økt (15-20 minutter)	6
Eksempelhefte for barnetrinn	8
Speechtracking.....	8
Barrier Game	12
Fonemhistorie.....	16
ABX-lister	18
Minimale par	21
Homonymer	23
Auditiv avslutning (fill the gap)	25
Andre måter å arbeide med lyttetrening	28
Enkel lyttesjekk	30
Sjekk med Lings lyder.....	30

Innledning

Denne veilederen hjelper deg som pedagog med å planlegge og gjennomføre lyttetrening for elever med nedsatt hørsel i grunnskole og videregående opplæring.

Gode lytteferdigheter er et viktig grunnlag for lese- og skriveopplæring, og for elevenes videre språk- og begrepsutvikling. Lyttetrening skal ikke stå alene, men være et supplement til god tilrettelegging og bidra til aktiv deltakelse i læringsfellesskapet.

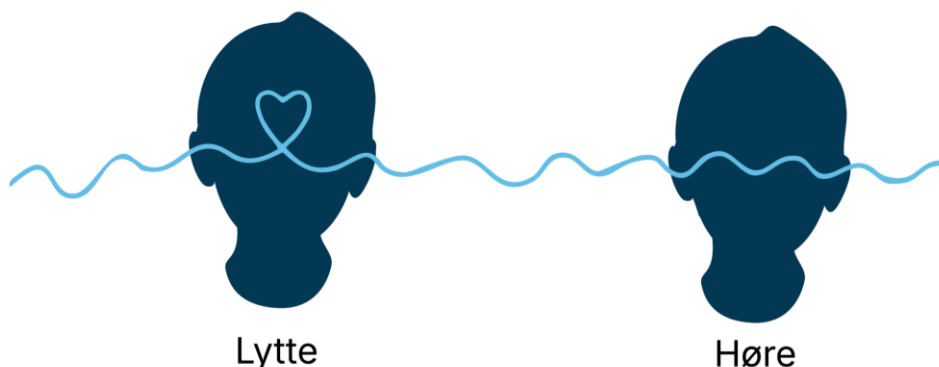
Målgruppen for denne veilederen er primært elever som på grunn av hørselsutfordringer har behov for lyttetrening for å vedlikeholde og videreutvikle lytte- og talespråkferdigheter.

Innholdet bygger på Geoff Plants «Auditrain – for adults with hearing impairment» og hans grunnleggende teori og prinsipper, og er tilpasset arbeid med lyttetrening i skolen.

Hva er å lytte

Å høre betyr at hjernen registrerer lyd. Dette er en passiv prosess. Å lytte er noe mer: Det er en aktiv prosess der hjernen gir mening til det vi hører. Lytting krever oppmerksomhet, konsentrasjon og handler om å diskriminere, identifisere og forstå språklig innhold.

Når en elev har hørselsutfordringer påvirkes både kvalitet og kvantitet på det eleven hører. Mange nye ord og begreper, stavelser, lyder, toneleie og trykk blir ikke oppfattet riktig, og gjør det vanskelig å forstå meningsinnholdet. Et viktig mål med lyttetrening er å lage nye "lydspor". Det vil si øvelse og repetisjon i å tolke og gjenkjenne det som blir hørt. Det baner vei for oppmerksom lytting, deltakelse og læring i felleskap med andre.

Hvorfor lyttetrening

Gjennom lyttetrening kan eleven, i trygge omgivelser, øve på å fange opp detaljer i språket som for eksempel å skille mellom lyder, tonefall, trykk og grammatikk, og bli kjent med nye ord. Ved å lytte til og også bruke ordene selv, vil eleven opparbeide større trygghet på egen hørsel og uttale, samt større selvtillit til å ta dem i bruk. Dette kan bidra til et større ordforråd som igjen bidrar til bedre lytteferdigheter. Gode lytteferdigheter innebærer også elevens egen evne til å lytte til og korrigere egen uttale.

Forskning viser at målrettet og systematisk lyttetrening for elever med nedsatt hørsel kan styrke både språkferdigheter, akademiske ferdigheter som lese- og skriveferdigheter, og kognitive ferdigheter som arbeidsminne og oppmerksomhet. Gode språkferdigheter danner også et sterkere grunnlag for deltakelse i utdanning og samfunnsliv, og bedre rapportert livskvalitet.

Lyttetrening i praksis

Lyttetrening i skolen bør i hovedsak kombineres med fag eleven allerede jobber med. Det skaper mening og er en god forberedelse til det som skal skje i klassen. I skolehverdagen møter elevene mange nye ord og begreper som skal læres i de ulike fagene. Ved å ta utgangspunkt i faglige tekster, kan du som pedagog støtte eleven i møte med nye ord og begreper og trygge eleven på at hen oppfatter og sier ord og setninger riktig. At eleven er godt forberedt til aktiviteter i klassen, vil virke positivt for både motivasjon og mestring, samt styrke elevens muligheter til å være muntlig aktiv i klassen.

Hyppighet

Hyppighet og lengde må tilpasses den enkelte elev etter behov, motivasjon og andre faktorer som påvirker skolehverdagen. Mulige forslag er 15-20 minutter to-tre ganger i uka eller én time én gang i uka.

Rammer for lyttetrening

Før dere gjennomfører lyttetrening, må du sikre at elevens hørselstekniske utstyr fungerer som det skal. Eleven må ha tilgang til språklydene. Dersom du mistenker feil på høreapparat eller cochleaimplantat (CI), kan du gjennomføre en enkel sjekk med Lings lyder. Hvordan denne sjekken gjennomføres finner du bakerst i oppgaveheftet.

Når du og eleven skal arbeide med lytting, bør det brukes et avskjermet rom med gode lyd- og lysforhold. Dette gir eleven bedre muligheter til å lytte ut ord og setninger riktig. Plasser deg slik at eleven ikke støtter seg på munnavlesning. Sitt for eksempel ved siden av eleven. Gi eleven en forklaring på hva som skal skje og sikre at oppgaven er forstått.

Du kan lese mer om støy og støydempende tiltak på www.statped.no.

Oppgavetyper

Oppgavene som blir presentert i eksempelheftene består av analytiske og syntetiske øvelser. De analytiske oppgavene har søkelys på detaljer i språket, som for eksempel tonefall og å kjenne igjen og skille mellom ulike fonem. De syntetiske oppgavene har som mål å gi eleven oppgaver som ligger nært opp til daglig kommunikasjon, og å oppfatte helhet gjennom å lytte til setninger og sammenhengende tale. Det anbefales å jobbe med både analytiske og syntetiske oppgaver, for å få en helhetlig tilnærming til lyttetrening.

Nedenfor følger en tabell over hvilke oppgaver som er analytiske og syntetiske:

Analytiske oppgaver	Syntetiske oppgaver
Fonemhistorie - Lydjakt	Speechtracking
ABX-lister	The Barrier Game
Minimale par	Auditiv avslutning – fill the gap
Homonymer	

De fleste oppgavene er lagt opp til gjennomføring mellom lærer og elev. Når eleven mestrer arbeidsformen, kan flere av oppgavene også gjennomføres i liten gruppe eller full klasse. Dette forutsetter at nødvendige hørselsfaglige tilrettelegginger er på plass, og at lytteforholdene i rommet er gode.

Du kan gjennomføre oppgavene med ulik vanskegrad. Start enkelt og øk kompleksiteten etter hvert som eleven mestrer oppgavene.

Opgavene er tilpasset ulike fag fra 1.- 7. trinn. Eksemplene er ment som inspirasjon og må tilpasses fag og elev.

Eksempel på innhold i en økt (15-20 minutter)

En økt kan bestå av én hovedaktivitet, kombinert med kort innledning og/eller avslutning. For eksempel:

- Speechtracking knyttet til et aktuelt tema i undervisningen (*som hovedaktivitet eller kort oppstart*)
- Arbeid med lyder og grammatikk, for eksempel gjennom ABX-lister, minimale par eller fonemhistorier (*kort og målrettet, med tydelig fokus, gjerne knyttet til samme tema*)
- Samtale om temaet (*som avslutning eller integrert i arbeidet*)

Velg aktiviteter ut fra elevens behov, dagsform og mål for økta.

Eksempelhefte

Barnetrinn

Eksempelhefte for barnetrinn

Dette eksempelheftet er laget for deg som gjennomfører lyttetrening med elever på barnetrinnet. Oppgavene viser ulike måter å arbeide med lyttetrening på i skolen og er ment som eksempler, ikke ferdige opplegg. Du kan tilpasse dem til fag, tema og materiell som allerede brukes i undervisningen.

Alle oppgavene kan justeres i vanskelighetsgrad og gjennomføring. Hensikten er å vise hvordan du kan bruke eksisterende undervisningsinnhold aktivt i målrettet lyttetrening.

Oppgavene i dette heftet viser hvordan du kan arbeide med lytting, både gjennom

- sammenhengende tekst og samtale (helheten i språket/syntetiske oppgaver)
- arbeid med lyder, ord og grammatikk (delene i språket/analytiske oppgaver)

Vi anbefaler at du leser teoridelen før du tar i bruk oppgavene.

Speechtracking

Syntetisk oppgave

I speechtracking gjentar eleven ordrett deler av en tekst som du leser høyt.

Målet er at eleven skal lytte til sammenhengende tale og gjengi den presist.

Hvorfor

Speechtracking er en øvelse som ligger nært opp til lytting i daglig kommunikasjon. Øvelsen involverer lytting, uttale, repetisjon, oppmerksomhet og auditivt minne hos eleven.

Hvordan

Eleven gjentar ordrett setningene du leser høyt, uten å se teksten samtidig. Bruk minimum 5 minutter per økt, eller 5 minutter i starten og slutten av økta.

Bruk stoppeklokke og følg med på tiden underveis. Dersom arbeidet stopper opp fordi dere snakker om et ord, eller eleven trenger å se ordet i teksten eller på munnen din, pauser du tiden. Dette sikrer at tiden dere måler er reell lyttetid.

- Teksten skal være tilpasset elevens språknivå og kan hentes fra tema eller fag dere arbeider med i klassen.
- Gå gjennom teksten på forhånd for å sikre at eleven kjenner sentrale begreper og navn.
- Forbered teksten ved å dele den opp i passende setninger som er tilpasset elevens lytteferdigheter.
- Eleven gjentar ordrett det du leser opp uten å stoppe.
- Dersom eleven stopper opp, gjentar du setningen eller delen av setningen fra der eleven stoppet til eleven gjengir ordrett.
- Dersom eleven ikke får til å lytte ut og gjengi etter to til tre gjentakelser, gir du kort visuell støtte i form av munnavlesning, bilde, ordbilde eller tekst. Bruk støtten for å avklare det eleven strever med, for eksempel et ord eller en lyd. Gå deretter tilbake til øvelsen, slik at eleven igjen lytter og gjentar uten visuell støtte.
- Tell antall ord som eleven gjentar korrekt, og del på antall minutter. Slik kan du følge utvikling over tid. Du bør variere hvilke tekster du bruker. Vanskelige tekster kan hentes frem igjen for å se fremgang.
- Avslutt gjerne med noen spørsmål til teksten og samtale om innholdet for å sikre forståelse og støtte refleksjon.

Gjennomføring

Ved gjennomføring sitter du ved siden av eleven, slik at eleven ikke støtter seg på munnavlesning. Velg tekster som interesserer eleven, eller tekster dere skal bruke i klassen, for eksempel en leselekse. For mange elever kan eventyr fungere godt, da de ofte har gjentakelser og kjente mønstre.

Noter hvilke ord eller begreper eleven har vansker med å oppfatte eller uttale, og hvor mange ord eleven gjengir korrekt uten at du må gjenta. Teksten skal være utfordrende, men eleven skal oppleve mestring. Dersom eleven mister flyt eller blir sliten, kan du korte ned teksten eller avslutte økta tidligere.

Tekster der eleven gjengir færre enn 15 ord per minutt er ofte for krevende. Tekster der eleven gjengir mer enn 50 ord per minutt, kan være for enkle. Du kan sikte mot tekster som gir 20 til 40 ord per minutt, og justere etter behov.

Eksempel på speechtracking-oppgave for småtrinn

Luftballongen

Fargelegg tegningen etter det du leser i teksten:

Dette er en stor luftballong. Den svever rolig høyt over trærne. Ballongen er rød, gul og grønn. I kurven står en liten jente og vinker. Hun ser fugler som flyr ved siden av ballongen. Langt nede ser hun en vei som slynger seg som en slange.

Les og svar

Hvilke farger har luftballongen?

Hva gjør jenta i kurven?

Hva ser jenta langt nede på bakken?

Eksempel på hvordan du kan dele opp denne teksten

- (5) Dette er en stor luftballong (5)
- (6) Den svever rolig høyt over trærne (11)
- (6) Ballongen er rød, gul og grønn (17)
- (8) I kurven står en liten jente og vinker (25)
- (9) Hun ser fugler som flyr ved siden av ballongen (34)
- (12) Langt nede ser hun en vei som slynger seg som en slange (46)

Dette skal være enkelt å telle ord mens dere jobber, og dette er én måte å gjøre det på. Når du noterer det eleven mestrer, blir det lettere å justere nivået og sikre god progresjon. Etter hvert som du blir mer erfaren, kan du velge tekster som passer for 5-10 minutters arbeid og dele dem opp i passende deler uten å telle ord underveis. Da trenger du bare å gjøre en ordtelling til slutt og dele på antall minutter.

Eksempel på speechtracking-oppgave for mellomtrinn

Today's weather update

This is today's weather update from our local weather reporter, Stormy Sam. It looks like we will have changing weather all day. In the morning, grey clouds will cover the sky. There might even be a short shower before lunch. After that, the sun will peek out and warm the air. By late afternoon, a cold wind will blow in from the coast. So, remember to bring both jacker and your sunglasses!

Eksempel på hvordan du kan dele opp denne teksten

(12) This is today's weather update from our local weather reporter, Stormy Sam (12)

(10) It looks like we will have changing weather all day (22)

(9) There might even be a short shower before lunch (40)

(11) After that, the sun will peek out and warm the air (51)

(12) By late afternoon, a cold wind will blow in from the coast (63)

(10) So, remember to bring both a jacket and your sunglasses (73)

Etter hvert som du blir mer erfaren, kan du velge tekster som passer til 5-10 minutters arbeid, og dele dem opp i passende bolker uten å måtte telle ord, som vist ovenfor, underveis. Da trenger du bare å gjøre en ordtelling til slutt og dele på antall minutter dere har arbeidet.

Barrier Game

Syntetisk oppgave

I Barrier Game følger eleven muntlige instruksjoner uten å se det den andre gjør. Lærer og elev sitter slik at de ikke har visuell tilgang til hverandres arbeid.

Målet er at eleven skal lytte, forstå og følge muntlige instruksjoner uten visuell støtte.

Hvorfor

Barrier Game er en kommunikasjonsøvelse som ligner situasjoner i hverdagen der vi må forstå og bli forstått gjennom lyd/tale alene. Oppgaven trener blant annet auditivt minne, turtaking og evne til å følge instruksjoner. Eleven må be om avklaringer og stille spørsmål, noe som kan styrke bruk av preposisjoner, adjektiv og presist språk.

Hvordan

- Sitt ved siden av hverandre, men sørg for at dere ikke kan se hverandres arbeid. Sett noe mellom dere, for eksempel en sekk, bøker eller en enkel skilleflate. Dere kan også sitte rygg mot rygg.
- Eleven skal kun støtte seg på det som blir sagt, og ikke ha tilgang til visuell støtte.
- Lærer gir muntlige instruksjoner i rolig tempo.
- Eleven kan be om at instruksjonene gjentas eller presiseres.
- Når oppgaven er ferdig, kan dere fjerne skillet og sammenligne resultatene.

Eksempel på Barrier Game-oppgave for småtrinn

Fargelegging av luftballongen

Dette er en stor luftballong. Den svever rolig høyt over trærne. Ballongen er rød, gul og grønn. I kurven står en liten jente og vinker. Hun ser fugler som flyr ved siden av ballongen. Langt nede ser hun en vei som slynger seg som en slange.

Les og svar

Hvilke farger har luftballongen?

Hva gjør jenta i kurven?

Hva ser jenta langt nede på bakken?

Finn frem to eksemplarer av samme tegning, en som er fargelagt og en som ikke er fargelagt. Du beholder selv den fargelagte tegningen, mens eleven får den andre. Fortell hvordan tegningen skal fargelegges, og la eleven lytte ut instruksjonene. Det er viktig at eleven ikke ser den fargelagte tegningen underveis.

Sammenlign tegningene til slutt for å se om de er like. Neste runde kan eleven bestemme fargene og gi instruksjoner til deg eller en annen elev.

Eksempel på Barrier Game-oppgave for mellomtrinn

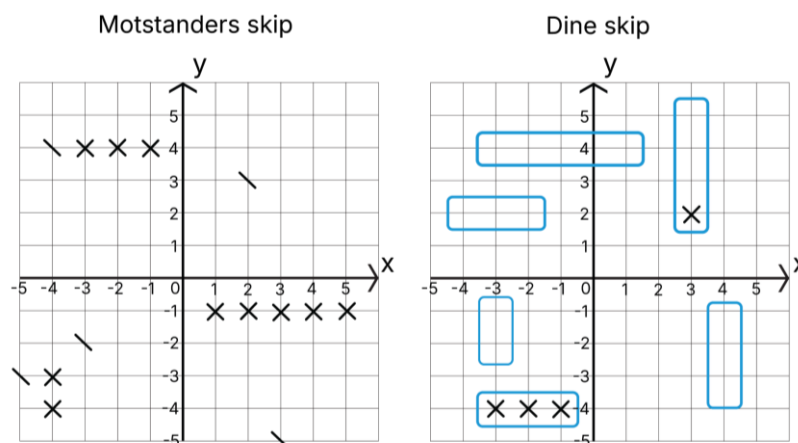
Battleship, eller krigsskip, i koordinatsystem

Denne oppgaven kombinerer arbeid med koordinatsystem i matematikk med lyttetrening gjennom Barrier Game, og viser hvordan også andre tema og fag kan være utgangspunkt for lyttetrening. Eleven trener på å lytte til spørsmål, forstå koordinater og gi presise svar.

Lærer og elev, eller to elever, har hvert sitt rutenett med x- og y-akse. Hver deltaker plasserer sine skip i sitt rutenett, for eksempel ved å markere rutene med kryss eller ved å ramme inn feltene der skipene deres er. Plasseringen holdes skjult for den andre.

Deltakerne spør annenhver gang om koordinater. Den som spør, oppgir koordinatene tydelig, for eksempel 2 på x-aksen og 3 på y-aksen. Den som svarer, gir muntlig tilbakemelding på om koordinaten gir treff eller bom. Den som spør, markerer svaret i sitt rutenett før neste tur.

Opgaven fortsetter til alle skipene er funnet.

Vanskegraden kan tilpasses ved å:

- bruke færre eller flere skip
- variere størrelsen på skipene, for eksempel ved å bruke både lange og korte skip
- avgrense tallområdet i koordinatsystemet
- stille krav til presis bruk av fagbegreper
- gjennomføre oppgave i omgivelser med noe mer støy

Eksempler på andre typer Barrier-Game oppgaver

Bygg etter beskrivelse

Lærer og elev har like byggematerialer, for eksempel legoklosser, byggeklosser i tre eller andre enkle byggeelementer.

Læreren bygger en enkel figur som eleven ikke kan se. Læreren beskriver figuren muntlig, og eleven bygger sin figur ut fra instruksjonene.

Sett sammen et bilde

Eleven plasserer løse bildedeler på en bildebakgrunn.

Forbered en bakgrunn, for eksempel et rom eller et landskap. Eleven får løse bildedeler, som for eksempel møbler i et rom eller elementer i et landskap, for eksempel et tre, en blomst eller et hus.

Læreren gir instruksjoner om:

- hvilken bildedel eleven skal velge
- hvor delen skal plasseres på bakgrunnen
- hvordan delen skal ligge i forhold til de andre delene

Fonemhistorie

Analytisk oppgave

I fonemhistorie arbeider eleven med en tekst der oppmerksomheten rettes mot en bestemt språklyd, eller målfonem. Målfonemet kan være en vokal eller en konsonant og kan markeres i teksten for å gjøre eleven oppmerksom på det auditive signalet når lyden uttales.

Målet er at eleven skal lytte etter og gjenkjenne et bestemt målfonem i sammenhengende tale.

Hvorfor

Fonemhistorie bidrar til å styrke elevens lydbevissthet og evne til å skille og identifisere språklyder i både enkeltord og sammenhengende tekst.

Hvordan

- Sitt ved siden av eleven, slik at eleven ikke kan støtte seg på munnavlesning.
- Plasser teksten foran eleven.
- Start med å presentere målllyden muntlig, først som enkeltlyd og deretter i flere ulike ord.
- Pek ut eller marker målllyden i teksten for å gjøre eleven oppmerksom på hva dere skal lytte etter.
- Les teksten sakte og tydelig.
- Eleven følger teksten med øynene, eventuelt med fingeren dersom det er lettere.
- Etter at dere har lest teksten, kan dere snakke om innholdet, eller du kan stille noen spørsmål for å sjekke forståelse.

Bruk gjerne tekster fra tema dere arbeider med i klassen, eller tekster som interesserer eleven. På småtrinnet bør du ta utgangspunkt i bokstaver som eleven allerede kjenner, eller som inngår i pågående bokstavinnlæring. Det kan være lurt å starte med lyder du vet eleven mestrer, før dere arbeider med lyder som er mer utfordrende eller lett kan forveksles.

Eksempel på fonemhistorie for småtrinn

Luftballongen

Fargelegg tegningen etter det du leser i teksten:

Dette er en stor luftballong. Den svever rolig høyt over trærne. Ballongen er rød, gul og grønn. I kurven står en liten jente og vinker. Hun ser fugler som flyr ved siden av ballongen. Langt nede ser hun en vei som slynger seg som en slange.

Les og svar

Hvilke farger har luftballongen?

Hva gjør jenta i kurven?

Hva ser jenta langt nede på bakken?

I øvelsen introduseres lyden /r/ i ulike posisjoner i ord – både innledningsvis, midt i ordet og som avslutning. Ordene der fonemet forekommer er tydelig markert, slik at eleven lettere kan rette oppmerksomheten mot lydsignalet som oppstår når /r/ uttales.

Gjennomføring

Les teksten høyt for eleven. Be eleven lytte etter /r/-lyden.

Du kan bytte ut både tekst og lyd dere øver på ut fra elevens behov. Når dere jobber med lyden /s/ kan du øke vanskelighetsgraden ved å markere bokstavkombinasjoner der samme bokstav kan gi ulik lyd i ulike sammensetninger. For eksempel kan dere etterpå snakke om hvordan /s/-lyden endres når den står foran eksempelvis /j/ eller /k/. Dette kan støtte elevens fonembevissthet og auditive diskriminering.

Eksempel på fonemhistorie for mellomtrinn

Velg en noe lengre tekst der målfonemet forekommer i ulike ord og sammenhenger. I denne teksten er søkelyset rettet mot /s/-lyden.

Demokrati – å bestemme sammen

Et demokrati er en styreform der folket får være med og påvirke viktige beslutninger. I et demokrati kan innbyggerne stemme ved valg, og på den måten velge hvem som skal representere dem. Demokrati skiller seg fra diktatur, der én person eller en liten gruppe bestemmer alt.

Norge er et demokrati, og her skal alle som bor i landet få komme med sine meninger om hvordan samfunnet skal utvikle seg. Barn og unge har ogsa rett til å bli hørt i saker som angår dem, for eksempel på skolen eller i lokalmiljøet. Å si meningene sine og diskutere saker som gjelder oss, er en viktig del av demokratiet.

Marker gjerne:

- ord med tydelig /s/-lyd
- ord der s inngår i *sj*, *skj* eller *sk*

ABX-lister

Analytisk oppgave

ABX-lister har fått navnet sitt fra måten oppgaven er bygd opp på. I ABX-oppgaven leser læreren opp tre ord eller lyder i rekkefølgen A – B – X.

- A = første stimulus (et ord)
- B = andre stimulus (et annet ord)
- X = et tredje stimulus, som er enten A eller B

To av ordene danner et minimalt ordpar, der ordene er like bortsett fra én språklyd. Det ene av disse ordene blir gjentatt. Elevens oppgave er å lytte nøye og finne ut om X er lik A eller lik B, altså identifisere ordet som blir sagt to ganger.

Målet er at eleven skal lytte etter og skille mellom språklyder i ord som er svært like.

Hvorfor

ABX-lister gir trening i å oppdage og skille et bestemt målfonem i vanlige ord. Du kan også bruke nonsensstavelser, altså lydkombinasjoner som ikke er ekte ord. Eleven øver på å lytte presist og ta stilling til om målfonemet er med i ordet eller ikke. Oppgaven trener diskriminering mellom lydlike ord og gir nyttig informasjon om hvilke lydkombinasjoner eleven mestrer.

Hvordan

- Lag en liste med ord som er lydlike, med utgangspunkt i målfonemet dere skal arbeide med.
- Før ordene inn i et skjema med A, B og X (se eksempel nedenfor).
- Sitt ved siden av eleven og les rolig opp ordene i rekkefølgen A–B–X.
- Fortell eleven på forhånd dersom du bruker nonsensord.
- Eleven skal lytte og identifisere ordet som blir sagt to ganger.
- Noter om eleven identifiserer og gjentar riktig ord.

Som støtte i vurdering av elevens nivå, kan du se på hvor stor andel av listen eleven mestrer. Dersom eleven mestrer å lytte ut riktig på tre fjerdedeler av ordene, kan det være aktuelt å bytte målfonem og lage en ny liste. Oppgaven kan også brukes til å følge utvikling over tid og til å identifisere hvilke fonemer eller lydposisjoner eleven har behov for å arbeide videre med.

For elever på mellomtrinnet kan ABX-lister også brukes med engelske ord som er lydlike, for eksempel rat–cat–hat–fat.

Eksempel på ABX-lister med målfonemet /s/

Målfonemet /s/, først i ordet:

A	B	X	Elevens svar
støy	tøy	tøy	✓ (tøy)
au	sau	sau	✓ (sau)
sta	ta	sta	✗ (ta)
sett	ett	ett	✗ (sett)
dur	sur	sur	✓ (dur)

Målfonemet /s/, midt i ordet:

A	B	X	Elevens svar
øre	øse	øre	✓ (øre)
sta	ta	ta	✓ (ta)
fisk	fikk	fisk	✗ (fikk)

A	B	X	Elevens svar
tøys	tøy	tøys	✓ (tøys)
le	les	les	✗ (le)
glass	glapp	glapp	✓ (glapp)

Minimale par

Analytisk oppgave

Minimale par er ord som er like, men som skiller seg i én språklyd, for eksempel pære og bære. Minimale par brukes i ABX-oppgaver, men kan også brukes i flere andre typer lytteoppgaver.

Målet er at eleven skal lytte etter og skille mellom språklyder i ord som er like, men ikke identiske.

Hvorfor

Arbeid med minimale par gir trening i å oppfatte små forskjeller mellom språklyder og høre forskjell på ord som ligner hverandre. Dette styrker elevens fonologiske bevissthet og er viktig for elevens lese- og skriveutvikling.

Hvordan

- Bruk fonemer eller språklyder du vet eleven har utfordringer med å skille som utgangspunkt.
- Bruk ordparene i ulike aktiviteter der eleven lytter, gjentar, peker ut eller sorterer ordene.
- Tilpass vanskenivået til eleven.
- Visuell støtte, som bildekort, kan brukes som støtte i arbeidet med de minimale parene.
- For elever på et høyere nivå kan du gjerne bruke minimale par fra engelsk.

Eksempler på minimale par på norsk og engelsk

Norsk		Engelsk	
pære /p/	bære /b/	ship /i/	sheep /i:/
katt /k/	hatt /h/	sat /s/	rat /r/
syv /s/	skyv /ʃ/	bed /e/	bad /a/
topp /t/	kopp /k/	fan /f/	pan /p/

Eksempler på aktiviteter med minimale par

Bildepar

Bruk bildekort som representerer ordparene, for eksempel juice og lus. Si ett av ordene, og la eleven peke på riktig bilde.

Feil lyd

Fortell eleven på forhånd at du kan komme til å si et ord med feil lyd. Bruk deretter bevisst feil lyd i en setning eller et spørsmål. Se om eleven oppfatter feilen, og la eleven korrigere deg.

For eksempel kan du, når dere snakker om juice, si: «Kan du sende meg lusen?»

Setninger og samtale

Bruk de minimale parene i setninger og samtale, slik at ordene settes i kontekst. For eksempel: «Ja, det er juice. Jeg pleier å drikke juice til frokost. Liker du juice?»

Memory

Lag et enkelt memoryspill med bildekort av minimale par. I en enkel variant skal eleven finne to like bilder, for eksempel katt–katt.

Spillet kan gjøres mer krevende ved at målet er å finne minimale par, for eksempel katt–hatt.

Avklar før dere starter at eleven sier ordet høyt når kortet snus.

Sortering

Bruk sorteringsbokser markert med fonemene dere skal arbeide med, for eksempel **/b/** og **/p/**. Eleven sorterer bildekort etter hvilken lyd ordet starter med, for eksempel pære i **/p/-**boksen og bære i **/b/-**boksen.

Homonymer

Analytisk oppgave

I arbeid med homonymer møter eleven ord som er lydlike, men har ulik betydning avhengig av trykk/betoning, uttale eller sammenheng. Små lydforskjeller kan være vanskelige å lytte ut og kan føre til misforståelser i kommunikasjon.

Målet er at eleven skal bli mer bevisst på hvordan trykk og sammenheng påvirker betydningen av ord, og lære å bruke kontekst for å forstå hva som menes.

Hvorfor

Arbeid med homonymer gir trening i å lytte presist og bruke konteksten for å forstå riktig betydning. Dette styrker elevens forståelse av muntlig språk og kan bidra til tryggere kommunikasjon i hverdagen.

Hvordan

- Bruk bilder som representerer ord med lik uttale og ulik betydning, for eksempel bøtter, bøtter (som i religiøs handling) og bønder.
- Sett like ord inn i ulike setninger, og bruk gjerne bildestøtte for å tydeliggjøre forskjellen. For eksempel:

- «Jenta synger solo, mens gutten drikker Solo.»
- «Jeg liker sola om morgenen og skal reise til Sola på fredag.»

Snakk sammen om hva ordet betyr i hver setning, og hva som hjelper eleven å forstå riktig betydning.

- Bruk humoristiske bilder for å tydeliggjøre forskjeller i betydning. Samtal om hvorfor det blir morsomt, og om eleven hører forskjell på trykk eller uttale.
- Lag setninger med ord som ligner hverandre i uttale, for eksempel *gjerne*, *hjerne*, *gjerde* og *jernet*. Be eleven forklare, peke på et bilde eller tegne det hen hører, for å vise hvilken betydning som er oppfattet.

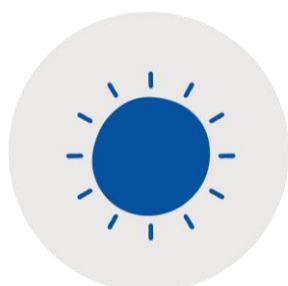
Illustrasjoner som eksempler

Solo

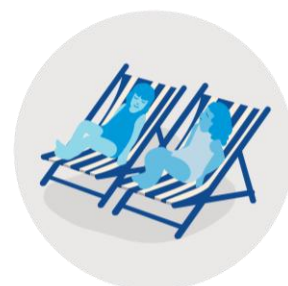
solo

sola

Sola

å sole seg

bønner

bønner

bønder

Auditiv avslutning (fill the gap)

Syntetisk oppgave

I auditiv avslutning lytter eleven til en tekst der enkelte ord er utelatt. Eleven fyller inn de manglende ordene underveis eller etter opplesning.

Målet er at eleven skal lytte, forstå innholdet og bruke sammenhengen i teksten til å forutsi og fylle inn riktige ord.

Hvorfor

Auditiv avslutning gir trening i å lytte etter detaljer og forstå helheten i en tekst. Eleven bruker sammenhengen i teksten og auditivt minne for å gjenkjenne og forutsi hvilke ord som mangler. Oppgaven kan tilpasses ulike nivåer og brukes med både korte og lengre tekster.

Hvordan

- Velg en tekst som er tilpasset elevens nivå, for eksempel en sangtekst, et eventyr, et rim, en fortelling eller en kort faktatekst.
- Fjern eller marker utvalgte ord i teksten. Velg gjerne ord som er sentrale for innholdet, ord som rimer, eller ord som kan være språklig utfordrende.
- Les teksten høyt, spill av et lydopptak, eller la eleven følge teksten visuelt med tomme felt der ordene mangler.
- Eleven fyller inn de manglende ordene, muntlig eller skriftlig.
- Gi støtte ved behov, for eksempel ved å gi første lyd i ordet, et hint eller visuell støtte.
- Etter gjennomføring kan dere snakke kort om teksten og ordene som ble brukt, for å sikre forståelse.

Vanskegraden kan tilpasses ved å:

- ta ut flere eller færre ord
- velge høyfrekvente ord eller mer krevende ord
- gi svaralternativer eller la eleven finne ordene selv

Valg av teksttyper

Oppgaven kan gjennomføres med ulike typer tekster, for eksempel:

- sangtekster eleven kjenner fra før
- korte fortellinger eller eventyr
- rim og regler med tydelig mønster
- enkle faktatekster knyttet til tema dere arbeider med i klassen

Ved valg av teksttype kan du ta utgangspunkt i tema dere arbeider med i klassen eller i elevens interesser. Dette gir rom for tilpasning av vanskegrad og støtte til motivasjon og mestring.

Eksempler på oppgave auditiv avslutning småtrinn

Bjørnen sover

"Bjørnen sover, bjørnen sover i sitt _____. Den er ikke farlig, bare man går _____, men man kan jo, men man kan jo aldri være _____.

Eventyr: Lytt til et kjent eventyr

De tre bukkene Bruse

"Det var en gang tre bukker som skulle gå til _____ for å gjøre seg _____. Alle tre hette Bukkene _____. På veien måtte de gå over en _____, og under denne broen bodde et stort, fælt _____.

Rim og regler

Elle melle deg fortelle

Elle, melle

Deg for _____

Skipet går

ut i _____

Rygg i rand

to i _____

Snipp, snapp _____

Du er _____!

Eksempel på oppgave auditiv avslutning mellomtrinn

Sangtekst

Lytte til en kjent sang og fyll inn de manglende ordene i teksten.

Rosa Helikopter

I en rosa _____

Ka jag flyga hem till dej

I en rosa helikopter

Ja då _____ jag till dej varje dag

I en rosa helikopter

Hela vägen hem till dej

I en _____ helikopter

Ja då flyger jag genom stjärnorna till _____

(N. Sävström)

Faktatekst

Lytte til en faktatekst om et tema eleven har god kjennskap til og/eller har lært om nylig.

Faktatekst om fugler

Fugler bor i _____. De bygger reir høyt oppe i tærne for å være trygge. I reiret legger de _____, som snart klekker til små fugleunger. Når fugler lager lyder, sier vi at de _____.

Andre måter å arbeide med lyttetrening

For å variere arbeidet med lyttetreningen kan dere også bruke annet materiell som er tilgjengelig på skolen.

Eksempler kan være:

- lydbok der eleven lytter og gjenforteller innholdet i korte avsnitt
- arbeid med musikkinstrumenter, for eksempel ved å identifisere ulike instrumenter og lytte til og gjenta en enkel melodi med få toner
- lydbingo, lydlotto eller andre spill eller konkurranser med lyder. Her er det rom for å være kreativ for å gjøre lyttetreningen motiverende for eleven

Disse aktivitetene kan tilpasses elevens nivå og brukes for å variere arbeidsformer og støtte motivasjon og progresjon over tid.

Enkel lyttesjekk

Enkel lyttesjekk

Lyttetrening forutsetter at eleven har tilgang til alle talespråklydene. En kort sjekk av at elevens høreapparat/CI fungerer som det skal i forkant kan bidra til tryggere gjennomføring, bedre utbytte av øktene og færre misforståelser knyttet til elevens innsats eller oppmerksomhet.

Sjekk med Lings lyder

Lings lyder er et utvalg språklyder som til sammen dekker talefrekvensområdet i norsk tale, fra mørke til lyse toner. Lydene representerer både lave, mellom- og høye frekvenser, og brukes for å undersøke om eleven oppfatter sentrale deler av talespråket.

Lydene som brukes:

/m/, /o/, /a/, /i/, /s/, /sj/, /f/, /p/, /t/, /h/

Hvordan

- Sørg for rolige omgivelser og minst mulig bakgrunnsstøy.
- Plasser deg ved siden av eller litt bak eleven, slik at eleven ikke støtter seg på munnavlesning.
- Forklar kort hva som skal skje: «Jeg kommer til å si noen lyder. Du skal lytte og si hvilken lyd du hører.»
- Si én lyd om gangen i tilfeldig rekkefølge, med varierende pauser mellom lydene.
- Bruk normal stemme og si lydene slik de vanligvis uttales i tale. Ikke overdriv, forsterk eller tydeliggjør lydene ekstra.
- Start på omtrent 1 meters avstand. Ved behov kan du også prøve 2 meter for å se om oppfatningen endrer seg. Be eleven:
 - gjenta lyden
 - eller peke på et bilde av bokstavlyden

Hva bør du være oppmerksom på?

- Hører eleven lydene konsekvent, eller er det enkelte lyder som ofte ikke oppfattes?
- Er det forskjell på hvilke lyder eleven oppfatter lett, og hvilke som virker svakere eller vanskeligere å høre?
- Endrer resultatet seg dersom avstanden økes?
- Virker eleven usikker eller nølende, selv på kjente lyder?

Noter gjerne korte observasjoner for egen del.

Videre oppfølging

Dette er ment som en enkel sjekk, ikke som en egen lyttetreningsoppgave.

Dersom du er usikker på om eleven oppfatter sentrale språklyder, eller dersom resultatene varierer fra gang til gang, bør dette tas videre til foresatte.

